

Cédulák VI.

– ismét elmúlt október 23., és újra elszállt varázslata azoknál is, kiknek még volna valami személyes emlékeznivalója. A később születettek, ha nem őriznek akár véletlenül fölszedett életútravalót szülőitől, rokontól, akaratlan megőrzött utcaképet, kéretlen kapott vallomást azokról a napokról, akkoriban föl sem fogott élményt, amelyet csak jóval később bontott ki, egyszóval ha nem őriz valami személyest – most olyan készületlen, mintha a Rákóczi szabadságharc köznapjait szeretné megidézni. Ebben az értelemben van igazsága Göncz Árpádnak: annyiféle '56 létezik, ahányan átérték. Személyes élmények nélkül megidézhetetlen azon idők varázsa. '56 októbere nem előzmény nélkül pattant ki, jóllehet a hozzá vezető út földi vonalait csak Isten láthatta a mennyei felhők magasából. Az átélők számára, a budapesti humán értelmiség Petőfikörös csoportjait leszámítva, inkább csak sejtethető volt a változás. Jó, az újságok hangvétele megváltozott, nyáron ugyan leváltották Rákosit, de utóda, Gerő Ernő addigi magatartása, politikai szereplése még rémisztőbb volt elődjénél. Aki még figyel ilyenre, ma már tudhatja: a szovjet titkosszolgálat hierarchiájában Gerőnek mindig is magasabb sarzsija volt, mint főnökének, a magyar párt főtitkárának. Kádár hozzá sem nyúlhatott, Gerő műfordítóként hunyt el Budapesten.

De vissza az '56-os társadalmi változások üteméhez: a hortobágyi munkatáborokból vagy Recskről a korábban elengedett rabok '56 nyarán még egyetlen szót sem szólhattak az átéltekről, mert ott volt bennük a félelem: ha megtudják, hogy beszélt, visszaviszik! És ezekről az iszonyatokról Kádár alatt is kuss volt végig, egészen a rendszerváltásig! Annyira sikerült a hallgatás, hogy azután már nem is beszélt ezekről senki – minek, kinek?

Az '56. október 6-i Rajk-temetés volt talán az első országos üzenet, sőt bizonyíték: valami fon-

tos változás történt odafönt, különben hogy engednék ezt idelent! Már a temetésen a hatalmas, soha nem látott tömeg és Szász Béla tiszta beszéde jelzés volt: fordult a szél! Ám mindez természetesen többszörös szűrőn keresztül jutott a közbeszédig, mert a felszínen még úr volt a gyilkos hatalom. A vezető káderek még nem mozdultak, igaz, a félelem már ott ült a nyakukon... Odalent, ahol felnőtként/gyerekként éltünk, nem változott semmi, csak a feszültség nőtt – a zarnok undorító pucérsága mind jobban kitetszett. A bolt előtt várakozók szokott sora továbbra is a járdaszélig állt, a gazos, elhagyott földek, ahonnan mi, iskolás gyerekek szedtük le az összeszáradt, szúrós gyapotgubót – a közönyös, mindenapos emberi nyomor fedetlen maradt mindenütt. Gyerekfejjel is éreztük világunk tapintható értelmetlenségét, az üres szónoklatoknak és a köznapok keserves szegénységének az ütközését, az örökös hazudozást lépten-nyomon, hogy semmi nem egyezett a hirdetett lözungokkal, az idősebbek pedig tudták és mondták is maguk között: lehazudják ezek a csillagot is az égről! A megtagadott, lenézett magyar múlt és az átélők erővel kitépelt emlékezete... Amikor a katedrán mondani kényszerültek a táviró, a röntgen orosz feltalálóinak nevét, miközben egyként tudtuk: hazugság. Az a világ pusztulásra ítéltetett férges és réműletes kétszínűsége miatt. Nem csak, de ez is vezetett a népfölkeléshez. Mára mindez zavaros víz alá süllyedt, s az emlékezetvesztő homálytól egyhamar nem is látni a változást. Nem tudható, mit hoz a jövőnk, de már nincs túl sok idő, '56 személyes élettörténeteit betemeti a közönyös idő, elfödik a sírhalmok. Mert így alakult, törvény szerinti, de másfelől nem kellett volna így történnie. Az a sok iszonyat és szenvedés, ami a fölkeléshez vezetett, mára visszhang nélkül maradt, múltunkat egyhamar befödi a hazugság, akik még emlékezhetnének, gyorsan el-

fognak, kikopnak ebből a világból. Mint akiket kényszermunkára hurcoltak, a GULAG foglyaivá tettek, majd a Tábor melletti erdőben agyonvertek az örök, mint Kun Bélát, a Tanácskormány „lánglelkű” vezérének. A nevét viselő könyvet először nagy harsonákkal kiadták nálunk, talán 1973-ban, azután valaki észrevette, a kötet végén záróbetétként olvasható a nagy Szovjetunió legeslegfőbb bíróságának felmentő végzése, miszerint nem is voltak igazak a vádak, amelyek alapján (talán) Kolima haláltáborába vitték, s ott végezte be földi útját. Hányan, de hányan pusztultak ott! Varlam Salamov még megírta, mielőtt elborult volna elméje az átéltektől, amiként Danilo Kiš, Rózsás János, Szolzsenyicin, sőt Örkény István is tanúságot tett a Lágerek népéről... Mi meg elfeledtük őket. Véreinket.

– szerelmünk birtoklását, gyermekkorunk földidézését folyvást akadályozza, elorozza, korlátozza a múltó idő. Tarka függönyei mögé csak mások kusza emlékképei, összecsomósodott elbeszélésfonalai visznek. Kérdéseinket, pedig tolnak elő a homályból, nem válaszolja már meg személyes élmény, az ajándék történetek is rendre elillannak előlünk. A szerelem emléke ugyan időtlen, mint a halál, de ami szerelmünkkel közös életünk előtt esett meg – számunkra örökre elveszett. Féltekeny sem lehetsz a halottira, rád nevet, nyúlnál utána a semmibe, csak nevet. Előtted birtokolta szerelmed, majd halálával elvitte történetüket is, nincs már hozzá visszaút. Lám, kötve eleven a halttal, vissza- s előrebogozva megannyi sorsfonál. Amíg élünk, velünk maradnak halottaink is, ha megyünk utánuk – visszük magunkkal emléküket. Tudva nem, csak remélve: nyomunkat őrzik még darabig követőink, mint tesszük mi is, cipelve keserédes terhük lelkünkben egészen a halálig.

– Uram, jöjjön el a Te országod. Ami azt illeti, ha még megérhetném, amikor ez így lesz..., ám ez nem kérés, álomkép csupán. Elképzelem: ülök a fűben, hátam egy szeretett fa törzsének vetve, köröttem nyár, és minden zöld, virágok, madarak, égi pillangók és végtelen nyugalom. Gondolnom se kellene másra, mint Isten világának békéjére, az eleven Élet, talán a Létezés tikos gyönyörűségére. Ülni a napsütésben, de nem izzasztó hőségben, langy szellő hűsít, nem bánt semmi, nincs szorongás, amiért a világra jöttem, végül

is teljesült, átláthatom, amit szeretnék, sorsom titkai már kis szappanbuborékok, melyek elszálltak a szélben. Igaz, ha így lennék, talán meg is haltam már, de a látvány mindenért kárpótol, s főként a megkönnyebbülés édessége: a küldetésed teljesült, bűnnel, szennyel terhelt utakon jártál, de már Isten oltalmába vett...

– légy kegyes hozzánk, Uram. Megértő és megbocsátó, hisz' bűnösök vagyunk mindahányan, mégis engesztelje Kegyeséged szívét – porhüvelyünk fogyatéka, alantas vágyaink örökös hívása. S ne feledjem: legfőként légy segítők, Uram.

– nemzetrészeket szétválasztó, új államokat rajzoló hatalmak uralták a 20. század első nagy háborúját lezáró békeszerződések diktátumait. A mai Európát ekkor rajzolták meg, amit a következő világégés Németország kettéosztásával még csak tetézt. A kelet-európai rendszerváltozások idején a németek ugyan egyesülhettek, de a fennköltén hirdetett „nemzetközi jog” ezzel lakatot is tett a földrészre, nincs több változás! Európa ilyen, és ilyen is marad – határozottak érdekeik szerint a hatalmasok. Mégis, az Élet, ó a földrész maradék elevensége ezzel mind érezhetőbben szembeszegül. Erről a feszülésről sem lehet tudni, miként határoz felőle a jövő – akár már holnap, de lehet... csak egy év múltával. Bár manapság az egy évet olykor csak egynapnyi változás is meghaladja... skótok, katalánok, flamandok, baszkok, morvák, egyszer csak sorra kerülnek a székelyek...

– egy hazai evangélikus püspök sorolja élményeit, a rendszerváltás előtti évekből, amikor még pályakezdőként szolgált az Urat. Emlegeti akkori püspökét, kinek ismertük a nevét mint sokak által tisztelt egyházi emberét. Valójában mániákus (fö)l)jelentő volt, papjait, híveit megszállottan beáruoló. Fialapapjai akkor csak gyanították, most már tudják, mit tett (jelentései fennmaradtak), ezért elítélik, kendőzetlen szóval, de képletesen: leköpi. Valójában persze sírba vitte titkát, hogy miért követte el ocsmány bűneit. Önmagának vajon mivel indokolta cselekedeteit, mivel magyarázta árulását? Mit érzett, hogy megélte a fordulatot? Összeroppanva, félve, reszketve bújt az otthoni zugba, mint tették ezt annyian, egyházi s világi sűgók is, vagy megadó nyugalommal, sőt megkönnyebbülve, végre átérezte a megszaba-

dulás édes érzetét... bűnével mentette még ha ámulásokkal is végzett lelkes munkáját? Magára vállalta a bűn sarát, hogy mentse mások lelki üdvét? Gonoszul is lehet szolgálni a Jót? Istennél a felelet. Ne vigy minket kísértésbe, Uram.

– ágak között, felhő fölött / Hold néz fakón / kendő mögül / mindent látott / azt is, ami következik – fátyol mögül...

– babakocsi mögött boldogságos kismama, köpenye kacéran követi gömbölyű tompora ütemes mozgását, s amint a kirakathoz ér, röpke pillantást vet képmására, elégedetten nyugtázza a látványt, az a nő a babakocsival szemre-, sőt kézbe való, gondolhatja – gondolom. De szégyen fog el menten, köznapi vágyakozás tárgyát látni jövőnk gondozójában! Inkább csak vissza az egyházatyákhoz, mert tán' róluk is írta Faludy: „– A Titkot üztük mindahányan, / s az évek szálltak, mint a percek, / véred kiontott harmatával / irgalmazz nekünk, Jézus Herceg!”

De csakugyan, érteni szerették volna a teremtet világot hajdanán is, érteni, miért pöffeszkedhet annak minden szegletében a Gonosz, ha egyszer önkezével rakta össze művét az Úr! A hajdani bölcselők még úgy vélték: a Hit védelmében igenis meg kell válaszolni a Talányt, miként s főként mi végre fekszik össze Szépség és Szörnyeteg kezdetektől a világban? Nézheted e szép járású, vonzó nőszemélyt, de elméd e régi titkot fejtené! Sebai, békélni kell a fönnálló Renddel: *Mindig így volt e világi élet / Egyszer fázott, másszor lánggal égett.* Egymásra, meg egymástól torlódik, szétszakad a világ, gabalyodik Jó a Rosszal, az Emberben nemkülönben. Noé bárkája tán' már ismét bukdácsol a hullámokon, nyugtalanít a mozivásznon...

– egy Ulickij nevű orosz matematikustól származik talán a zsenik osztályba sorolásának egyik kísérlete. Eszerint az első típusú zsenit már kortársai is megértik. A matematikus Einsteint hozza fel példának, de idesorolhatnánk Szent-Györgyi Albertet is, jóval előtte Newtont vagy éppen Galileit. Kortársi megértés esetén vélhetőn arról a munkásságuk során megjelenő szellemi erőről van szó, amelyet viszonylag könnyen felfognak a zsenivel azonos kultúrában élők, elfogadják (vagy éppen megértése miatt máglyára küldik, lásd Giordano Bruno esetét 1600-ból, mert elképzelése, hogy végtelen sok világ van, megren-

gette a fennálló nézetet...) Szerencsés esetben a kortársak szellemi ereje éppen e belátással erősíti a zseniális felismerőt. A második típusú zsenit jóval később értik meg, csak az utókor szellemi élete érik meg erre, ekkor ismerik fel az időben előttük járó állításának igazságát. Bolyai János szerint lehetséges olyan világ is, amelyben a párhuzamosok találkoznak a végtelenben, ezáltal lehetségesnek tart egy másféle világot is, nem csupán e megszokottat... És ha ma jönne el közénk Jézus? Értenék őt, legalább most többen állnánk mögé, mint megjelenésekor? Évezredek fogva értelmezik üzenetét, mintha kihüvelykezhetnék szavaiból az istenit, megérthetnék mögötte az Atyát. Végezetül lehetséges a zsenik egy harmadik típusa is, akik bár vannak, léteznek, de utódaik sem értik állításukat... Ez a típus talán a leginkább „feltételezett létező”, lévén bizonyíték nem szolgálhat létezésükre, mert az kizárná idetartozásuk, egyáltalán földi megjelenésük... szépen vagyunk!

– akit gyermek szeret, olykor mintha színes tollú énekesmadár szállna ablakára. Ilyenkor csak meglapulsz, szólni sem tudsz, eltelsz a Csodatévő erejétől. A gyermekből áradó szeretet szinte világít, melege égető tűz. Kérdemelni, elvárni, ellentételezni – értetlenség. De mikor ráeszmélsz, szíved összeszorul, mert fölrémlik előtted a fájdalom, amit távozásod fog okozni a gyermekléleknek. Mégsem tehetsz mást, a világrend mozdíthatatlan, jutalmazó gyermekszíve a Jövőbe nyit. Talán ha egy égi fényesség majd akkor is óvja lépteit, neked sem fog annyira sajogni kényszerű távolléted...

– a természetben nincsenek színek, csak a fényugarak különféle hullámhosszai, mondja a kiváló elméleti fizikus. Hangok sincsenek, tesszem hozzá, helyükben is valami sugárzások hullámoznak, de mozdulatlan fazéknyi tér és idő sincs, bár Immanuel Kant szerint ezek csak szemléleti formáink, mert mi emberek így látjuk a világot. Filozófiai alapvetésül és legfőképpen: az emberlányek semmilyen más csatornákon keresztül nem kapnak képet a világról, csak érkeik által – szögezte le David Hume. Mindennek ellenére egész tűrhetően megértjük ezt a külső-belső világot, legalábbis annyira, hogy rövid távon kikerüljük szakadékait, s ha töredékesen is, de elérjük céljainkat. Az Egésszel van bajunk, a

részletekkel úgy-ahogy elboldogulunk. Arra nem tudunk válaszolni, mi az, ami velünk s az általunk még átfogható, bár jobbára inkább csak képzelhető világgal történik, ki és miért mozgatja e titkos csodák rendszereit, melyek részei vagyunk? És visszatérően: mi végre vagyunk e bűbajos sártekén? Kinek szándékából, s Ő mennyire kötődik teremtményei sikereihez vagy kudarcaihoz? Arról nem is szólva, hogy ha a világ nem olyan, amilyennek véljük, akkor vajon mi emberek miért lennénk azok, akiknek tartjuk magunkat? Valójában embergépek vagyunk, hitték a francia felvilágosultak, még teljes reménységgel, az Ész századának remélt győzelmeitől. Legtöbbünknek mind ez ideig mindegy a leginkább elfogadható és összefüggő feleletet Istenbe vetett hitünk adja.

– Isten fölül áll minden emberi dimenzión, így Jó és Rossz szakadékán is. Érzelmileg bizonyára indokolhatók a kollektív istentagadásra, istenelmarasztalásra, urambocsá az Ő „bűnöségére” vonatkozó egyéni felhívások egy-egy népet, társadalmi méretű embercsoportot ért szörnyű csapások után. De folyvást felismered: **Isten nem mérhető emberi fogalmakkal, még ha földi logikánk szerint ez meg is tehető.** Ábel és Káin egyaránt égő áldozatot mutattak be az Úrnak, Káin tüzének füstje a földön kúszott, Ábelé azonban az ég felé szárnyalt. Magyarázhatatlan és csak keservesen tudomásul vehető, de az embernek nincsen módja Isten sem ezért, sem másért felelősségre vonni. A szenvedő keserű fájdalmában szólhat, tehet bármit, de Isten magyarázatkenyszer, kivált bocsánatkérés felett álló. Bármi is történjék velünk, az ember számára egyedül a Fohász marad, a segítségkérés attól, akinek egyetlen pillantása ledönti a hegyek kevélységét. Az Írás szerint Isten nagyra értékelt a csapásoktól sújtott Jób alázatosságát, akit bár a szenvedőnek érthetetlen okból, de kegyet-

len próbatételnek vetett alá az Úr. Jób mégis fejét hajtott, barátai pedig melléje kuporogtak szemétté tört földi kincseinek halmán, és némán gyászolták elvesztett boldogságát. Nem vájkáltak az áldozat lelkében, nem álltak meg fölötte, és nem értetlenkedtek szánakozó pillantások közepette, szemforgatón – inkább melléje kuporodva hallgattak. Jób igaz barátai voltak.

– a francia termőföldek hatalmas táblái halottak, mutatják agrármérnökök, maréknyi termőtalajt morzsolva, de a vörösbarán földanyag csak porlik, miközben valami rémisztő színeződés tűnik elő. Moha, magyarázza egyikük ijedten, mert hol nő a moha, kérdezi, s egyben válaszol is: kövön, sziklán. Ez a gabonaföld már olyan, mint a szikla, élettelen. A vegyszerek, a műtrágya kiirtotta belőle az életet. Nincs benne földgiliszta, élettelen lett a föld. A francia kenyér alapanyagát Argentínából hozzák be, jegyzik meg halkán, zavart mosollyal, mint akik titkot árulnak el... íme a 21. század legeleje.

– gyengéd forradalmat szeretnék, Uram – fohászodik a később agyonlőtt Iszaak Babel egyik elbeszélésében egy, a harcok miatt földönfutóvá vált öreg zsidó. Gyengéd forradalmat, de olyat csak kérni lehet – Isten adhat, embernek ezt tenni lehetetlen. Kérni lehet egyértelmű igazságot is, amely világos, mint a Nap, ellentéte pedig sötét, mint az éjszaka. Add, Uram, hogy igazságod ragyogjon, mint a fényes kő, aki pedig megsérti, lássék mindenki előtt. Mondhassák az emberek: lám ő vétkes csaló, hiszen napsütést állít a sötét éjszakáról. És aki ezt teszi, ne hihesse azt magáról – igazat művel, miközben tudván tudja: csak önértékét védi. Hol lehet ilyen fénylő igazságokat és tőlük megriadó embereket találni? Ó jaj, Uram, eltévedünk – ha halványulnak jelzőfényeid... a Szép legyen ragyogó Tiszta, a Jó fényes Igaz, a Gonosz sötét, különben elveszünk.